

Věda & umění / Science & Art

Ašot Ašotovič (povídka)

Ashot Ashotovich (short story)

JAROSLAV MALINA

Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Viniarská 5, 603 00 Brno

Kožuchin zaslechl kroky. Povystrčil hlavu z vrátek ovčína, aby se podíval, kdo ho přichází otravovat.

„To jsi ty!“ rozzářila se vzápětí jeho tvář. „Proč nejsi na konferenci? Copak i ty se ulejšáš?“ šklíbil se dobromyslně. „Ale je to dobře, aspoň mně všechno začerstva vypovíš. Všechny novinky!“ halasil. Všiml si ustaraného výrazu v kamarádově tváři a zvažněl. „Co se stalo ... Někdo tě předběhl ... Vyfoukli ti to? Ztraceně, kolikrát jsem ti říkal, abys výsledky publikoval. Marně! Pořád čekáš, až budou kompletní. – Nakonec o ně přijdeš!“

Popovovi dalo dost práce Kožuchina přesvědčit, že se nic takového nestalo. Nikdo mu nic nevyfoukl, nespáchal žádné příkoří a nikde se nejví žádné známky, že by se k něčemu schylovalo. „Právě naopak, situace je mimořádně příznivá. Mám jen starosti, abych tu šanci nějak nepokazil. – Proto jsem za tebou vlastně přišel.“

Kožuchin sice hleděl na Popova ještě pořád trochu podezřívavě, ale podle hlasu bylo poznat, že se uklidnil. „Měj chvilku strpení. Musím ještě zkontrolovat berany. Pak udělám pořádný čaj a u kamen si všechno podrobně rozebereme. Pěkně v pohodě, jaká bývala v tajze.“

***

Alexandr Popov s Ivanem Kožuchinem se poznali v osmapadesátém roce na brigádě v sibiřské tajze. Kožuchin se tam přihlásil i se svou ženou Marjou. Podvkrát ho nepřijali na lesnickou fakultu, a proto si chtěl vylepšit posudek, než to zkusí potřetí. A také si s Marjou potřebovali vydělat trochu peněz do začátku svého manželství. Popov se v tajze ocitl jako student třetího ročníku archeologie leningradské univerzity na povinné prázdninové praxi. Skamarádili se při rybaření a pak zjistili, že mají celou řadu společných zájmů. Oba měli rádi přírodu a historii, oba zajímala lidská prehistorie. Čím bylo něco starší, tím to bylo pro ně přitažlivější. Největ-

ší zájem věnovali nejdávnějším pravěkým obdobím, zvláště otázkám vzniku a prvních krůčků člověka v době kamenné. Dokázali celé dlouhé večery debatovat a přít se, jak a co naši předkové dělali, čím se živili, co lovili a sbírali, jaké nástroje při tom užívali a jak si je asi vyráběli.

Brigádníci i studenti si v tajze užili pořádné práce. Neměli motorové pily, a přestože se brzy naučili dobře zacházet s ocelovými sekerami, zůstalo mýcení lesa velikou dřinou. Navíc se ostří seker z nekvalitní oceli rychle tupila. Museli je často přibušovat a opravovat, což se neobešlo bez štvavých komentářů. Zvláště studenti byli vynálezaví. Popov v klnutí su-

Adolf Born, *Ašot Ašotovič*, 2010, pastel, 40x28 cm.

verénně vynikal. Jednou, když se mu sekera dokonce zlomila, vzplál tak, že se na něho Kožuchin osopil.

„Ty naděláš, jako by se nevímco stalo. Jen si představ naše chudáky pravěké předky s jejich kamennými sekerami! Ti by se museli uklít, kdyby byli vzteklí jako ty! Víš, co se museli ti nebožáci nadřít, než si vůbec takovou sekerku udělali?“ Rozčiloval se, jako by byl osobně dotčený. „Kdyby si všechno připouštěli jako ty, musel by je trefit šlak, když se jim ta pracně upachtěná sekera zlomila ...“

Popova Kožuchinovo mentorování kupodivu uklidnilo. Živě si představoval pravěkého dřevorubce, kterému zrovna pukla jeho jediná kamenná sekera.

„Máš pravdu,“ mávl rukou, aby zarazil Kožuchinovy nářky. „Zrovna uvažuji, jak musel být náš prapředek zoufalý, když přišel o sekeru, kterou si pracně vyráběl po celé týdny. Pak pokácel jediný strom, sekera rupla a bylo po ní. Někdy třeba nevydržela ani na ten jediný strom a praskla, sotva začal kácet. Na jeho místě bych se asi opravdu zbláznil!“

„Jsi přesvědčený, že se všechno odehrávalo tak, jak to líčíš? Možná kamenné sekery byly lepší než ty naše z ošizené oceli. Když vezmeš dobrý kámen ...“ uvažoval Kožuchin. „Odkud bereš tu svou jistotu?“ dodal provokativně. Napřímil se, zasekl sekeru do pařezu a zapřel si bojovně ruce vbok.

„Z Biemannovy Prehistorie světa!“ odsekl Popov pohotově.

„Jeho kniha je pro archeology něco jako bible.“

„Nic proti Biemannovi,“ namítl Kožuchin ironicky, „jenom bych rád věděl, jestli vůbec kdy držel v ruce nějakou sekeru. Ocelovou nebo kamennou, to je mi fuk. Moc bych se divil, kdyby vlastníma rukama skácel jediný strom.“

„Nerozčiluj se a poslouchej. Říkám ti přece jenom, co napsal Biemann a že Biemann je uznávaná autorita. Ať se ti to líbí nebo nelíbí. Kvůli tomu se přece nemusíš vztekat!“

„Nebudu se vztekat, ale diskutovat bychom mohli. Beru na vědomí, co Biemann napsal, jenže teď se ptám tebe. Myslíš si, že ti archeologové, co píší ty slavné knížky, všechno vyzkoušeli vlastníma rukama, nebo že si všechno jenom vymýšlejí?“ Vylovil z kapsy kalhot kožený váček s tabákem a začal si obratně balit neforemnou cigaretu.

„Já zase tak moc archeologických knih a článků zatím nepřečetl, ale na tuto otázku jsem skutečně dosud nenarazil. Nikde jsem nenašel žádnou zmínku nebo alespoň poznámku, že někdo něco takového zkoušel. Byly uváděny jen popisy nástrojů, někdy i hypotetické úvahy o způsobu jejich výroby a užití ... Předpokládám, že kdyby se někdo takovou činnost pokusil napodobit, určitě by uvedl, kdy, kde a s jakým výsledkem experiment prováděl.“

Kožuchin se až dosud tvářil povzneseně. Vyfoukl kouř z cigarety a s ním jako by se zbavil i té nadnesenosti.

„Víš,“ řekl přemýšlivě, „kdyby měl Biemann pravdu, tak by naši prapředkové nic jiného nedělali, než vyráběli kamenné sekery. Na kácení stromů by jim nezbyl čas. Kdy by potom lovili, obdělávali pole a konali všechny ostatní k životu nezbytné věci? Nedovedu si představit, že by v takovém případě mohli vůbec přežít. Nechápu, proč někdo doopravdy nezkusí pravěké nástroje napodobit a vyzkoušet při té práci, k níž je pravěcí lidé asi používali. Vždyť víme, jak vypada-

ly, a potřebné suroviny také máme!“ Kožuchin se dostával do varu.

„Není to tak jednoduché, jak si představuješ,“ oponoval Popov.

„A proč, prosím tě?“ pokrčil Kožuchin vyzývavě rameny.

„Prostě proto, že skoro nic nevíme o pravěkých technologiích. Představit si je není vůbec snadné. Znamenalo by to, že bychom museli přijít na postupy, které stovky a tisíce lidí vymýšlely a zkoušely po celá staletí.“

Popov se však přece jenom nechal Kožuchinovým nápadem nakazit. Po čase trávili už málem všechny volné chvíle hledáním vhodných břidlicových kamenů, které pak na pískovcových balvanech vybrušovali do tvaru neolitických seker.

Popov se snažil vybavit si všechno, co o pravěkých technikách a nástrojích a jejich výrobě kdy přečetl nebo slyšel, aby mohli to málo, co se o výrobních postupech pravěkých lidí vědělo, co nejvěrněji napodobit. Některé sekery provrtávali dutým vrtákem z černého bezu, který roztáčeli lukem, jak to dodnes ještě dělávají některé přírodní národy. Když měli asi tak za týden tři sekery hotové, nasadili je na březová topůrka a začali kácet. Zpočátku pracovali úzkostlivě a opatrně a troufali si jen na stromky s útlými kmeny. Postupně, jak nabývali zkušenosti, pouštěli se i do kácení silnějších stromů. Žádná ze tří seker jim nepraskla. Tak si troufli i na lesní velikány. Zanedlouho byli natolik zruční, že dokázali skácet velký strom za několik minut, jen o trochu pomaleji než jejich kolegové s ocelovými sekerami. Přitom se kamenné sekery netupily, ba zdálo se, že se prací samy přibrušují.

Začínali se svými experimenty zpola z recese, ale postupně získávali hrdost objevitelů. Oni jsou vlastně první, kdo zkusil udělat a použít nástroje prapředků z dávné doby kamenné.

Popov bral experimenty vážně se vším všudy. Založil dokumentaci a při pokusech pečlivě sledoval, jak se nástroje používáním opotřebovávají. Zjistil, že při kácení stromů vznikají na kamenné sekerě šikmé vlasové tenké rýžky, zatímco při dlabání dřeva, kdy ostří působí na předmět kolmo, se tvoří rýžky kolmé k ostří. Rýžky byly tak jemné, že některé z nich se daly rozpoznat jenom pod lupou. Jeho sloha s pečlivými popisy a nákresy pracovních stop a opotřebování nástrojů rychle tloustla.

Všimli si, že u nástrojů vznikají při jejich výrobě a použití určité charakteristické stopy – trasy, jak je mezi sebou nazývali –, které se objevují při určitém použití opakovaně, zatímco při jiném způsobu výroby a použití vznikají jiné stopy. Po čase je napadlo, že by možná šlo postupovat také opačně: ze stop na nástroji usuzovat na způsob jeho výroby a především na jeho funkci – při jaké činnosti byl používán. Touto metodou by bylo možné dosti spolehlivě poznat, k čemu byly v pravěku užívány originální nástroje, uložené dnes v muzeích nebo objevené na nových archeologických nalezištích.

Oběma bylo jasné, že tuto myšlenku musí prověřit množstvím pokusů s výrobou a použitím nejrůznějších kopií pravěkých nástrojů. Musí vytvořit rozsáhlý testovací soubor, který by pak sloužil jako srovnávací vzorník.

A nastala jim další starost. Pobyt v tajze se chýlil ke konci, museli přemýšlet, co podniknout, aby mohli v experimen-

tech pokračovat. Problém vyřešila Marja. Objevila inzerát, že v jednom sovchozu poblíž Leningradu hledají mladou manželskou dvojici, zootechnika a kuchařku, a nabízejí jim dokonce bydlení! Když se ukázalo, že bydlení znamená domek se zahradou, prakticky na okraji Leningradu, byli šťastní bez sebe.

Časem k trojici přibyla Natálie, Popovova manželka, která se s bezprostřední a praktickou Marjou snadno spřátelila. Každou neděli, někdy i v týdnu se všichni scházeli u Kožuchinů a Alexandr s Ivanem v kůlně nebo na dvorku a v zimě i v kuchyni vyráběli kamenné i kostěné repliky pravěkých nástrojů. Pak s nimi experimentovali, koumali a debatovali. Kamení sbírali na společných toulkách po okolí a kosti sháněl Kožuchin, jak to šlo – z jatek, od kamarádů a ze svých deputátních ovcí a kůzlat. Na zahradě postavili hrncířskou pec a do experimentování se pustily i Marja s Natálií. Hnětly hlínu a pod Alexandrovým dohledem napodobovaly pravěké tvary nádob, vypalovaly je a Marja v nich pak vařila. Také ocelové nože vyměnila za pazourkové: nejprve je chtěla jen ze zvědavosti vyzkoušet, ale ukázalo se, že jsou ostřejší než ocelové a netupí se. Natálie převzala kreslení dokumentace. Byla grafička a bavilo ji to.

Experimenty úspěšně pokračovaly. Navíc se ukazovalo, že původní předpoklad o významu pracovních stop a jejich výzkumu jako o nové exaktní metodě v moderní archeologii byl zřejmě oprávněný. Nazývali tuto metodu trasologie a Kožuchin začal naléhat, aby ji Popov zveřejnil v odborném tisku. Nechápal, proč otálí, vždyť podobný nápad jako oni by mohl dostat kdokoli jiný a předběhnout je.

Popov měl však pochybnosti. Výsledky se mu zdály být tak jednoznačné a průkazné, až nahloďávaly jeho jistotu. Přemýšlel, jestli se nedopouštějí nějaké opakované chyby. Váhal promluvit o experimentech se svými kolegy ještě z jiných důvodů. Měl obavy, že by ho setřeli hned na začátku diskuse. Nejde přece o vytyčený předmět výzkumu – co by řekl vedoucí katedry akademik Rybak, který přísně dbá, aby veškeré výzkumné kapacity byly v plné míře využity k řešení stanovených úkolů! Dovedl si představit, jak by Rybak hřímá, že opravdoví vědci se zadanými úkoly zabývají i o sobotách a nedělích. Ale Kožuchin tyto problémy nevidí a nechápe, říkal si Popov trpce.

Až teď, po osmi letech, které uplynuly od doby, kdy zahájili experimentální práce, se Popovovi zdálo, že konečně svítla určitá naděje: Mezinárodní kongres antropologických a archeologických věd se koná v Leningradě, bude mít tedy dost příležitostí alespoň neoficiálně promluvit o svých výzkumech, dokonce s nejpovolnějšími odborníky.

***

Když se Kožuchin vrátil od ovcí, kamna už byla rozpálená do běla a v čajníku na plotně syčela voda. Zamnul si zkrchlé ruce nad sálajícími pláty a obřadně se pustil do přípravy čaje.

„Dnes udělám silný. A ty konečně spusť a nedělej tajnosti. Nebo se doopravdy naštvi. Vy vědátoři naděláte se vším tolik problémů!“ Dobrácky hudroval a pomalu si stácel v prstech dlouhou tlustou neforemnou cigaretu. Pak nalil dva poháry čaje a postavil je na bytelný dubový stůl. Přisedl k Popovovi

na širokou lavici, pokrytou vrstvou ovčích kožešin, a vyzývalě pokývl hlavou.

„Tak mě laskavě pusť ke slovu, nebo ...“

Kožuchin mávl netrpělivě rukou. „Už mluvil Gould?“ vpadl věcně a potáhl kouř z cigarety. Dost dlouho ho podržel a pak vyfoukl oblak Popovovi rovnou do tváře.

Popov pootočil hlavu a snažil se oběma rukama kouř rozptýlit. „To je tedy síla! Dělaš je stále kvalitnější,“ řekl naoko uznale. Měl pravdu. Kožuchin si vyráběl cigára speciální sorty: ze sušeného listí ořešáků a mletých duběnek, lopuchového listí a kdovíjakých jiných hrozných darů přírody. „Jestli k tomu mělo lidstvo dospět,“ pronesl proklamativně a přitom štítlivým gestem ukázal na Kožuchina, „měl raději všechen pokrok skončit rovnou na začátku. U australopitéků nebo habilinů, kteří se potulovali po Olduvaické rokli před dvěma miliony let. Ti aspoň nekouřili čvaňháky a nedělali smrad!“

Kožuchin se spokojeně zachechtal. „Ti chudáci že by se ti líbili? Chlupatí opičáci, co na sebe jenom vřeštěli a řvali hůř než bigbít!“

„Kdybys dnes slyšel Goulda, asi by ses nenaparoval. Vůbec nebyli takoví ubožáci, jak si mnozí rádi namlouvají. Musel bys své představy dost podstatně poopravit.“

„Tak už konečně spusť!“ houkl Kožuchin a Popov začal vyprávět.

„Gould nejdříve podrobně popsal své nejnovější objevy. Podle kosterních pozůstatků z několika jedinců v Olduvaické rokli v Africe rekonstruoval našeho dosud nejstaršího prapředka. Byl vysoký skoro metr padesát. Obsah mozkovny měl téměř sedm set krychlových centimetrů, ale podobal se přece jenom víc lidoopu než člověku. A uměl brát věci do rukou a používat je jako nástroje. To nikoho z přítomných příliš nepřekvapilo a nevyvedlo z míry. Gould však navíc tvrdil, že tento tvor si uměl nástroje sám vyrábět!“

Nazval toho předka Homo habilis. Člověk obratný, zručný nebo schopný, prostě kutil. Považuje ho za nejstaršího známého lidského tvora. Po Olduvai se procházel před jedním milionem sedmi sty padesáti tisíci lety!“

„Ale jak to souvisí s naší prací?“ vrátil se Kožuchin ke své obavě, jestli jim přece jenom trasologickou metodu někdo nevyfoukl.

„Počkej, a uvidíš!“ odsekl Popov. „Gould popsal kamenné úštěpy, které našel v blízkosti kosterních pozůstatků, a prohlásil, že to byly nástroje a zbraně, které habilinové používali ke své obživě a ochraně, při lovu a čtvrcení kořisti. A představ si, narazil! Tyto oprávněné a velice pravděpodobné domněnky považovali málem všichni za fantasmagorie. Kdyby je vyslovil někdo jiný než Gould, asi by ho vypískali. Podle nich jde nejspíš o přirozené úlomky, s nimiž se nedalo nic kloudného udělat! Gouldovi bylo ohleduplně, avšak důrazně naznačeno, že je erudovaným antropologem, ale do archeologie ať se raději neplete. Já si však myslím, že Gould má pravdu. Stoprocentně!“ Kožuchin se zachmuřil. „Tak tím je naše věc totálně pohřbená,“ utrousil pochmurně. Pak se naráz vztyčil, navyklým pohybem sáhl na polici za tlustou knihu o chovu skotu a vytáhl láhev vodky. „Když neuspěl slavný Gould, neuspěje ani Popov ... Promiň, jestli se tě dotknu.“

„V první chvíli jsem měl podobný názor. Možná opravdu nakonec všechno špatně dopadne, ale mohli bychom se alespoň pokusit věci zvrátit. Třeba bychom tím pomohli Gouldovi i sobě.“

„Čím, prosím tě?! Co chceš dělat?“ Kožuchin rozhodil bezradně rukama, až málem převrhl láhev vodky, našťestí ještě neotevřenou. Popov ji pohotově zachytil, otevřel a nalil do sklenic až po okraj. Pak řekl jakoby mimochodem.

„Ukázat to.“

Kožuchin zatahl z cigarety a začal kouř pomalu vyfukovat. Najednou vyskočil a zařval:

„Tys přišel pro Ašota!“

Popov se instinktivně přikrčil a sotva slyšitelně pronesl:

„Přišel.“

Kožuchin začal pěsti a začal jimi usilovně bušit do stolu. Z očí mu sršely blesky.

„Ašota nedám!“

„Proč, stejně by na Nový rok přišel do klobás,“ namítl Popov opatrně.

Kožuchin obrátil oči ke stropu a tváře se mu rozhořely.

„Vždyť je to můj nejkrásnější kozel,“ řekl procítěně.

„Uvaž, prosím tě, že na kongresu žádné slovní argumenty teď už nezaberou. Jednou byl názor vysloven a jen tak něco s ním nepohne. Jediná možnost je udělat něco, co každý uvidí na vlastní oči,“ horoval Popov.

Konečně si Kožuchin zase sedl a hlavu sevřel do dlaní.

„Jak to chce navléknout?“ povzdechl odevzdaně.

Popov si oddechl. Kapituloval, pomyslel si.

„Zítřka dopoledne předsedá hlavnímu jednání Gould. S ním se snadno dohodnu. Vždyť celá věc je především v jeho zájmu, aspoň on to tak musí vidět.“

„Dobrá. – Jak to uděláme? Ráno musím být v ovčíně. Až pak bych měl čas ... Před půl devátou bych mohl být s Ašotem u Ermitáže ... Ašota bych ti nachystal ...“

„Fajn. To by stačilo. Ale zařid' si volno na celý den. Pak tam samozřejmě zůstaneš. Předvádět budeme Ašota spolu.“

„Copak Ašota nezvládneš sám?“ divil se Kožuchin.

„Zvládnou, nezvládnou!“ odsekl Popov. „Pracovali jsme vždycky spolu.“

„Ale tohle je vědecký kongres! A já nejsem archeolog!“ protestoval Kožuchin.

„Možná lepší než mnozí ti slavní delegáti. Dělat pazourkové nástroje a zacházet s nimi jako ty, to by dokázal málokdo z přítomných.“

Kožuchin zahasil cigaretu a pozvedl sklenici. Oba je měli ještě plné.

„Tak za Ašotovu duši!“ pronesl vážně.

***

V jednom z rozlehlých zasedacích sálů slavné Ermitáže, v rohu šikmo před předsednickým stolem visel na rozporce impozantní kozel Ašot Ašotovič. Napravo od něho na skřínce pod oknem byla rozložena kolekce křemencových, rohových a pazourkových úštěpů a čepelí různé velikosti, podobných těm, o nichž včera mluvil profesor Gould.

Kozel, ještě vcelku, rozdělil účastníky kongresu na dva tábory. V jedněch vzbuzoval uvolněné veselí, zájem i dychtivé očekávání: dnes asi nebude nuda, patrně je nečeká žádný suchopárny rozklad. Druzí naopak pocítovali trochu rozpaky: není to znesvěcení našich staroslavných sálů?

Všeobecné vzrušení uklidnil předsedající profesor Gould. Všichni usedli na svá místa a šum utichl.

„Vážené dámy, vážení pánové! Dovolte, abych zahájil dnešní zasedání a zároveň vám oznámil změnu v programu. S laskavým svolením pana profesora Riedla z Vídeňské univerzity, jehož přednáškou mělo naše dnešní dopolední jednání začínat, předávám slovo leningradskému kolegovi Ašotu Ašotoviči. Svým příspěvkem přímo naváže na naše včerejší jednání a osvětlí poněkud některé aspekty, o nichž jsem hovořil ve své přednášce o nálezech nástrojů v Olduvaické rokli.“

Sál se opět rozšuměl. Připomínka včerejší ostré diskuse vyvolala rozruch, a navíc Ašot Ašotovič bylo zcela nové jméno, naprosto neznámé. Archeologové si mysleli, že je to nějaký mladý antropolog, antropologové se domnívali, že je to nějaký čerstvý archeolog. Svorně se podívovali, že takový začátečník má vystoupit v souvislosti se světově významnými nálezy v Olduvaické rokli.

Ovšem ani Popov nebyl ve vědeckém světě dosud příliš známý a Gould si jména v rozržitosti popletl.

„Dovolte mi, prosím, abych poněkud poopravil pana profesora Goulda,“ zazněla z kraje první řady zdvořilá angličtina.

„Jmenuji se Alexandr Popov a navíc mi dovolte, abych vám představil svého spolupracovníka Ivana Kožuchina,“ pootočil se ke kolegovi vedle. „Ašot Ašotovič je tady to chlupaté zvíře,“ ukázal na kozla visícího na rozporce.

Tentokrát kozel vědce sjednotil. Smáli se všichni.

Smích záhy vystřídal údiv.

Popov s Kožuchinem zručně nařezávali a stahovali Ašotu Ašotoviči kůži z těla replikami starobylých kamenných úštěpů. Netrvalo ani deset minut – a kozel Ašot Ašotovič byl úhledně rozporcován.

Kontakt: Prof. PhDr. Jaroslav Malina, DrSc., Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Viničná 5, 602 00 Brno, e-mail: jmalina@sci.muni.cz.